

Unionens politik för ökad trygghet bland egenföretagare

Förord

Unionen organiserar närmare 10 000 egenföretagare. Det ger oss unik kunskap om egenföretagares villkor och innebär även ett särskilt ansvar. Vi vill att alla våra medlemmar, oavsett om de är anställda eller driver eget företag, ska våga satsa på det de brinner för och samtidigt känna att våra gemensamma trygghetssystem finns där för dem när det behövs.

Idag blir många egenföretagare besvikna när de behöver använda skyddsnäten. Reglerna i socialförsäkringarna och i arbetslöshetsförsäkringen kan vara snåriga och ersättningen vid sjukdom eller arbetslöshet bli låg fast man har arbetat under lång tid. Vi anser att egenföretagare förtjänar bättre. Våra gemensamma trygghetssystem måste vara pålitliga och välfungerande för alla som arbetar. Det är viktigt inte minst för att behålla legitimiteten för våra gemensamma trygghetssystem.

Unionen har under lång tid drivit på för förändringar i trygghetssystemen, så att egenföretagare ska få ett bättre skydd vid till exempel sjukdom och arbetslöshet. Vissa frågor som vi drivit har blivit verklighet, som bättre försäkringsskydd under ett företags uppstartsfas, vilket är positivt. Inte minst har teknikutvecklingen också inneburit administrativa förenklingar när företagare ska använda sig av försäkringarna.

Men vi ser också att det fortfarande kvarstår betydande problem, som gör att egenföretagare alltför ofta inte får det skydd som de borde ha rätt till. Därför har vi i denna rapport uppdaterat och utvecklat våra politiska förslag och visar konkret vilka förändringar som vi anser behövs. Den regering som tillträder i höst behöver prioritera att fler ska få tillgång till ett fungerande skyddsnät och driva på för förändringar.

De politiska förslagen i den här rapporten har utarbetats av mig, Katarina Lundahl, samt Stina Jakobsson, Linda Wallin och Markus Sjöstedt. Unionens samverkansgrupp för egenföretagarmedlemmar har också deltagit i utvecklingen av politiken.

Unionens förbundsstyrelse har fattat beslut om politiken i april 2018.

Katarina Lundahl
Chefsekonom

Inledning

Både socialförsäkringarna¹ och arbetslöshetsförsäkringen är i mångt och mycket utformade i en tid då normen på arbetsmarknaden var fasta anställningar. Idag ser verkligheten annorlunda ut.

Allt fler driver egen firma, och många varvar och kombinerar olika typer av kortare eller längre anställningar med inkomster från egen firma (så kallade kombinatörer). Statistik från Skatteverket visar att antalet företag i Sverige ökat stadigt varje år sedan 1990-talet. År 2016 fanns det 1,2 miljoner företag i Sverige, varav merparten, cirka 885 000 av dessa företag, saknade anställda.

Intresset för att starta eget företag är generellt sett stort bland unga idag. Enligt en undersökning gjord av Novus på uppdrag av Unionen, säger fyra av tio unga tjänstemän i privat sektor att de troligen skulle vilja jobba som egenföretagare under sitt arbetsliv.² Men många avskräcks på grund av osäkerhet kring vad som skulle hända vid exempelvis föräldraledighet eller sjukskrivning. Det är begripeligt.

Studier visar att egenföretagare nyttjar socialförsäkringarna i lägre utsträckning än anställda.³ Det kan bero på att egenföretagare som grupp har mindre behov av dem, men det kan även bero på att det är svårare för egenföretagare att använda försäkringarna. I den här rapporten redogör vi för några av de svårigheter som finns idag, både när det gäller socialförsäkringarna och arbetslöshetsförsäkringen. Med socialförsäkringar menar vi i denna rapport den allmänna sjukförsäkringen och föräldraförsäkringen, som Försäkringskassan ansvarar för.

¹ Med socialförsäkringar menar vi i denna rapport den allmänna sjukförsäkringen och föräldraförsäkringen som Försäkringskassan ansvarar för.

² Svarande var en panel bestående av 1024 privatanställda tjänstemän under 36 år. Svarsfrekvens 53 procent och enkätens fältperiod var 24 maj–12 juni 2017. Bland dem som uppger att de inte vill starta eget företag uppger en femtedel att det viktigaste skälet till det är osäkerhet kring hur det skulle bli vid till exempel föräldraledighet, sjukdom, pension med mera. Undersökningen genomfördes av Novus, på uppdrag av Unionen.

³ Inspektionen för socialförsäkringen 2012, SOU 2014:74, Anxo & Eriksson 2015.

Företag kan bedrivas i olika former: som enskild näringsverksamhet, kommanditbolag, handelsbolag, aktiebolag eller ekonomisk förening. Med egenföretagare avses i denna rapport alla som driver eget företag, oavsett företagsform, såvida företaget saknar anställda (bortsett från familjemedlemmar eller delägare).

Vilket försäkringsskydd som den enskilde i slutändan har beror inte bara på hur regelverken är utformade, utan beror även på hur egenföretagaren själv agerar. Det kan till exempel handla om att man behöver ta ut lön upp till taket i socialförsäkringarna för att ha rätt till maximal ersättning från dem. Därför har Unionen också tagit fram en checklista på saker som den enskilde bör tänka på för att få ett bra försäkringsskydd. Dessa finns samlade i en separat skrift. I denna rapport fokuserar vi på de förändringar i regelverken som vi anser att politikerna bör genomföra.

Det här vill Unionen

Större trygghet för egenföretagare och kombinatorer

Socialförsäkringarna utformades i en tid då fast anställning var normen. Idag ser arbetsmarknaden annorlunda ut och egenföretagare och kombinatorer stöter ofta på problem när de behöver ersättning från socialförsäkringarna. För att behålla legitimiteten för det allmänna socialförsäkringssystemet och för att ge alla som arbetar ett rimligt ekonomiskt skydd vid inkomstbortfall, behöver försäkringarna förändras i grunden. Utgångspunkterna för förändringarna bör vara att

- Alla som arbetar och betalar in till systemet bör så långt det är möjligt ha lika goda förutsättningar att få ut ersättning vid sjukdom, föräldraledighet och arbetslöshet.
- Alla inkomster från arbete måste kunna ligga till grund för ersättningar från socialförsäkringarna – oavsett om de kommer från eget företag, anställning eller både och, och oavsett om de är tillfälliga eller återkommande. Så är inte fallet idag.

Bättre inkomstunderlag – förändra och förbättra beräkningarna av SGI

Hur mycket en person får i ersättning vid till exempel sjukdom beror på hur stor den så kallade sjukpenninggrundande inkomsten (SGI) bedöms vara. Ett av de största problemen för egenföretagare och kombinatorer är att det är svårt att få sin SGI fastställd av Försäkringskassan och att den ofta blir låg. SGI:n fastställs genom att göra en prognos av hur stora inkomsterna förväntas vara framöver, vilket kan vara betydligt svårare att göra för en egenföretagare eller kombinator jämfört med en anställd med månadslön.

På sikt anser Unionen därför att SGI-beräkningarna behöver förändras i grunden: från att vara en prognos över framtida inkomster, till att istället bygga på vad man faktiskt har tjänat. Det är också något som föreslogs i den parlamentariska socialförsäkringsutredningen, och som på sikt verkar kunna bli verklighet. Det skulle förbättra situationen för de flesta vars inkomster är ojämna eller svåra att förutse. Dessutom skulle det öka förutsebarheten och stärka kopplingen mellan inkomstbortfall och ersättning.

Det här vill Unionen på lång sikt

- Det bör införas ett nytt inkomstunderlag för socialförsäkringarna som bygger på tidigare faktiska inkomster, istället för framåtblickande prognoser. Ett arbete med att gå mot ett sådant system pågår, men det tar för lång tid. Regeringen bör påskynda detta arbete.
- Detta nya inkomstunderlag bör dock införas på ett sådant sätt att det går att göra undantag och beräkna SGI:n framåtsyftande, i de fall det är mer förmånligt för den enskilde.
- Samtliga inkomster från arbete som en försäkrad har bör kunna ligga till grund för SGI:n – oberoende av anställningarnas längd och omfattning, eller företagsform.

Ett nytt inkomstunderlag löser dock inte alla problem, speciellt inte för dem med enskild firma. Dessutom kan införande av ett nytt inkomstunderlag väntas ta lång tid och förbättringar i de befintliga systemen behöva göras så länge. Det finns därför ett antal ändringar som bör genomföras här och nu, utan att behöva vänta på långsiktiga förändringar som tar tid att genomföra.

Det här vill Unionen på kort sikt

- Även inkomster från anställningar kortare än sex månader måste kunna ligga till grund för ens SGI, och inkomsterna ska inte heller behöva vara årligt återkommande.
- Flera år gamla taxeringsuppgifter kan ibland ge en missvisande bild av en företagares framtida inkomster. Det bör därför ses över om Försäkringskassan i högre utsträckning än idag bör använda preliminära underlag vid beräkningarna av SGI.

Försäkringskassans arbete måste utvecklas

Egenföretagares och kombinatorers ärenden hos Försäkringskassan är betydligt mer utredningskrävande än anställdas. Det beror till stor del på att deras inkomster är svårare att förutse. Handläggningsrutinerna och arbetet på Försäkringskassan bör trots detta kunna förbättras och utvecklas för egenföretagare och kombinatorer.

Idag finns särskilda informationsinsatser och rådgivning riktad till företagare, men Försäkringskassan behöver även arbeta för att kombinatorerna ska fångas upp och få rätt information från början. Försäkringskassans information till egenföretagare och kombinatorer behöver bli lika bra som den information som anställda får.

- Både egenföretagare och kombinatörer behöver direkt få komma i kontakt med kvalificerade handläggare, som är specialiserade på utredningskrävande ärenden och som kan ge rätt vägledning.
- Försäkringskassan bör ytterligare förbättra och målgruppsanpassa informationen om möjligheterna att vara föräldraledig som egenföretagare, samt hur det går att kombinera föräldraledighet med eget företagande.

Minskad självrisk i sjukförsäkringen

Idag kan egenföretagare med enskild firma – till skillnad från anställda – välja antal karensdagar i sjukförsäkringen. Tanken är att avgifterna ska vara lägre, ju fler karensdagar som väljs. Skillnaderna i avgift mellan olika antal karensdagar är dock relativt små, och många är inte ens medvetna om att valmöjligheten finns. För egenföretagare med enskild firma är i dag sju karensdagar det förvalda alternativet, vilket kan betraktas som en hög självrisk som företagarna får liten kompensation för att de själva bär.

- En karensdag bör vara det förvalda antalet karensdagar för alla egenföretagare med enskild firma, precis som för anställda, istället för nuvarande sju dagar.
- Även egenföretagare som fyllt 55 år bör kunna ha en karensdag. Det är inte möjligt idag.
- Det bör fortsatt gå att välja en längre karenstid än en dag för den som vill, men kostnadsminskningen bör då vara större än vad den är idag.
- Egenföretagare med aktiebolag står för sina egna sjuklönekostnader de första 14 dagarna. Regeringen bör utreda om denna höga självrisk är rimlig givet storleken på den sjukpenningavgift som dessa personer betalar. Om inte så bör utredningen föreslå lägre avgift eller lägre självrisk för egenföretagare med aktiebolag.

Gör det enklare för egenföretagare att vabba

För en anställd är det idag mycket enkelt att anmäla och ansöka om ersättning vid VAB. Det går på ett fåtal klick via Försäkringskassans app eller hemsida. Men för egenföretagare är det ofta inte lika enkelt. För att få ut ersättning vid VAB måste Försäkringskassan först fastställa en sjukpenninggrundande inkomst, något som är mycket enkelt för anställda med månadslön. För en egenföretagare

som vabbar sällan och kanske därmed inte redan har någon SGI fastställd, kan processen framstå som onödigt omständlig, för att få ut ersättning för en enda dags VAB. Detta kan medföra att många egenföretagare och kombinatorer inte ens bemödar sig att ansöka om VAB, trots att de har samma rätt att vabba som anställda. Därför behöver det bli enklare för egenföretagare och kombinatorer att få ut ersättning vid VAB!

- Regeringen bör utreda om det går att införa en slags VAB för egenföretagare och kombinatorer, som bygger på en förenklad SGI-beräkning.
- VAB-ersättningen skulle exempelvis kunna utformas som ett schablonbelopp som max kan betalas ut ett visst antal dagar per år, för personer med utredningskrävande SGI. SGI:n skulle exempelvis kunna beräknas på liknande sätt som idag görs för egenföretagare under uppbyggnadsskedet. Efter ett visst antal utbetalda dagar bör SGI-beräkningen dock göras på sedvanligt sätt.

Från arbetskrav till inkomstkrav i a-kassan

Över tid har det blivit allt färre av de arbetslösa som täcks av arbetslöshetsförsäkringen. En av orsakerna är att det är fler som inte har fasta anställningar utan försörjer sig genom egenföretagande eller en kombination av företagande och anställningar. Försäkringen är ofta snårig och illa anpassad för dessa personer. Skärpningar av regelverken som genomfördes år 2006–2007 har också inneburit att det blivit svårare att kvalificera sig för att få arbetslöshetsersättning.

Unionen anser att arbetslöshetsförsäkringen måste förändras så att fler egenföretagare och kombinatorer får rätt till ersättning vid arbetslöshet. Skillnaderna i ekonomiskt skydd mellan personer med olika typer av arbetsinkomster behöver minska.

Det här vill Unionen på lång sikt

- Arbetslöshetsförsäkringen bör baseras på ett inkomstkrav istället för ett arbetskrav. Det innebär att dagens krav på ett visst antal arbetade timmar varje vecka och månad för att kvalificera till försäkringen försvinner, och att kvalificeringen istället kopplas till hur stor inkomst du haft. Det skulle förenkla inte minst för kombinatorer, när olika ersättningar enkelt kan räknas samman. En sådan förändring kommer dock att ta tid.

Nödvändiga förändringar i det tidsbaserade systemet

Det kommer ta tid att få på plats en arbetslöshetsersättning där kvalifikationskraven baseras på inkomst istället för arbetad tid. Unionen anser att det behövs förändringar – här och nu – i det befintliga arbetstidsbaserade systemet för att i närtid kunna ge fler egenföretagare ett rimligt skydd vid arbetslöshet.

Det här vill Unionen på kort sikt

- Arbetsvillkoret i arbetslöshetsförsäkringen behöver förändras, så att fler egenföretagare och kombinatorer omfattas av försäkringen. Det bör krävas färre arbetade timmar per månad än idag för att uppfylla arbetsvillkoret.
- Senaste inkomsterna ska kunna ligga till grund för storleken på a-kasseersättningen. Därför bör det införas en möjlighet att ompröva beslutet om a-kasseersättningens storlek när det senaste skattebeskedet är missvisande för inkomsterna.

Bättre a-kassskydd för egenföretagare

Det är idag inte helt lätt att få arbetslöshetsersättning om du driver eget företag. För personer som är egenföretagare på heltid ligger svårigheten i att företaget måste läggas vilande eller läggas ner för att företagaren ska kunna få ut sin arbetslöshetsersättning. För dem som nyligen startat sitt företag kan ett problem vara att inkomsterna inledningsvis är låga, vilket riskerar att ge låg arbetslöshetsersättning.

- Regeringen bör utreda de så kallade vilande-reglerna för egenföretagare, och se hur arbetslöshetsförsäkringen kan bli något mer tillgänglig för egenföretagare. Idag gäller att om du fått a-kassa och lagt ditt företag vilande, och sedan startar upp verksamheten igen, så kan du lägga företaget vilande och få a-kassa igen tidigast efter fem år. Det är en alltför lång tidsperiod, som bör kortas till åtminstone tre år.
- Fler som driver företag som bisyssla ska kunna ha kvar företaget och få full arbetslöshetsersättning. Reglerna bör ändras så att heltidsanställda som driver företag vid sidan om sin anställning behöver ha bedrivit sidoverksamheten i sex månader för att kunna få ut full a-kassa, istället för tolv månader som gäller idag.

Gör snåriga regler för kombinatorer mer flexibla

För dem som både driver eget och jobbar som anställd är reglerna i arbetslöshetsförsäkringen snåriga och oflexibla. Vi föreslår förändringar för att fler egenföretagare och kombinatorer ska kunna få en rimlig arbetslöshetsersättning och för att fler ska kunna driva vidare sina företag samtidigt som de får a-kasseersättning på deltid.

- Fler måste kunna behålla sitt företag aktivt och samtidigt få arbetslöshetsersättning på deltid. Reglerna för dem som driver företag på deltid och blir arbetslösa på deltid behöver bli mer flexibla.
- Nyblivna företagare ska kunna behålla sin ersättningsgrundande inkomst från tidigare anställning i 36 månader i stället för som idag i 24 månader. Det ger ökad trygghet för dem som väljer att ta steget från en anställning till eget företag.

Förändra och förbättra beräkningarna av SGI

Vad är SGI?

Arbetsbaserade ersättningar från Försäkringskassan, som till exempel sjukpenning och föräldrapenning, bygger på den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI). SGI är tänkt att motsvara den inkomst en individ kan antas komma att få för eget arbete framöver. Inkomsten måste vara varaktig (minst sex månader), alternativt vara årligen återkommande, för att ligga till grund för SGI.

Svårare att beräkna SGI för egenföretagare och kombinatorer

För en person med fast anställning och regelbunden inkomst är SGI enkel att beräkna. Då bygger SGI:n i princip på månadslönen. För egenföretagare är det betydligt svårare och mer administrativt krävande att beräkna SGI. Det beror på att det många gånger är svårt att bedöma framtida inkomster för egenföretagare. Ännu mer komplicerat blir det om en person har inkomster både från en eller flera anställningar samt från egen firma. Att egenföretagare och kombinatorer har svårare att få SGI fastställd, och därmed får svårare att använda socialförsäkringarna, har konstaterats i flera olika utredningar.⁴

SGI beräknas på olika sätt beroende på företagsform

Den sjukpenninggrundande inkomsten beräknas idag på olika sätt för företagare och anställda, och det skiljer sig även åt mellan olika företagsformer. För en anställd beräknas så kallad SGI-A. En egenföretagare som driver aktiebolag eller arbetar i en ekonomisk förening ses som anställd i sin egen firma, och då beräknas också en SGI-A, precis som för andra anställda.⁵ För en person som driver eget aktiebolag beräknas SGI alltså framtidsytande, precis som för anställda. Det är därför viktigt att företagaren faktiskt tar ut lön i firmen, eftersom det är lönen som ligger till grund för SGI:n (och inte exempelvis utdelningar).

⁴ Riksrevisionen 2018:1, SOU 2011:40, SOU 2015:21 m.fl.

⁵ Inspektionen för socialförsäkringen 2012:8

För en individ som driver enskild firma, handelsbolag eller kommanditbolag och har F- eller SA-skattsedel beräknas istället en så kallad SGI-B. Ett annorlunda beräkningssätt är nödvändigt för dessa företagare, eftersom de inte tar ut lön i vanlig mening. En beräkning av SGI-B är mer komplicerad än en beräkning av SGI-A. Försäkringskassan utgår då från de senaste tre årens taxerade inkomst av näringsverksamheten, för att på så sätt kunna uppskatta den framtida inkomsten.

För de enskilda företagarna blir därmed SGI:n – som ju ska vara framtätsyttande – trots allt i hög grad beroende av hur det gått för firman längre bak i tiden. Det kan tyckas orimligt att det för en person vars firma dragit in bra inkomster senaste halvåret, är så pass gamla taxeringsuppgifter som ligger till grund för ersättningarna.

Enligt praxis räknas dock även inlämnade deklarationer som säkra underlag av Försäkringskassan – det är därför inte alltid som taxeringsbeslut från Skatteverket behöver inväntas. Det finns även en möjlighet att använda preliminära underlag, såsom preliminära deklarationer, delårsrapporter eller prognoser, men det ska enligt Försäkringskassans vägledning användas restriktivt.

Försäkringskassans handläggning av egenföretagares SGI har förenklat och förbättrats i hög grad sedan våren 2017. Då blev det möjligt för dem att inhämta uppgifter digitalt, direkt från Skatteverket.⁶

Särskilt komplicerat för kombinatorer

Kombinator kallas den som har inkomst både från eget företag och från anställning. SGI:n ska då baseras både på lön från anställningen och arbetsinkomsten från det egna företaget, baserat på arbetsomfattningen i respektive del.⁷

Försäkringskassan måste i dessa fall göra en bedömning av hur arbetsmönstret brukar se ut – något som inte alltid är helt lätt. Speciellt eftersom det kanske inte finns några återkommande årliga mönster: andelarna av arbete i firman respektive anställning kan variera löpande över året. Bland kombinatorer är det dessutom vanligt att varva kortare anställningar eller timanställningar med företagande. Då blir det problem eftersom endast anställningar som varat

⁶ Personligt möte med specialist på Försäkringskassan, mars 2018.

⁷ Riksrevisionen 2018:1.

minst sex månader eller är årligen återkommande får räknas in i ens SGI. När företagande kombineras med timanställningar kan bedömningarna vara ännu svårare. Vid timanställningar finns ju ingen prognos över inkomsterna framåt i tiden, utan Försäkringskassan måste då utgå från hur det sett ut bakåt i tiden.⁸

Vilken bedömning Försäkringskassan gör av anställningen respektive företagandets andel av SGI:n kan med andra ord få stor betydelse för den enskilde. När en person till exempel går från hög andel i anställning till hög andel i eget företag kommer de senaste tre årens överskott från näringsverksamheten (som används som underlag) inte att spegla den framtida inkomsten korrekt.⁹ Kanske har man ett större uppdrag inbokat för firmans räkning framöver, men har för närvarande ingen anställning, eller så arbetar man samtidigt som timanställd. I den typen av fall kan SGI bli mycket låg, eller rent av noll. Detta trots att en person under det senaste halvåret kan ha haft goda inkomster från såväl firman som från kortare anställningar.

Det finns alltså flera försvårande faktorer för kombinatorer: dels hur andelarna mellan firma och anställning ska beräknas. Dels att ens anställningar kanske varat för kort tid för att räknas, och dels att beräkningen av SGI är komplicerad då den måste vara både framåtsyftande och bakåtsyftande på samma gång.

Nytt inkomstunderlag skapar större förutsebarhet...

I den parlamentariska socialförsäkringsutredningen (PSFU) från år 2015 föreslogs ett nytt inkomstunderlag för beräkning av ersättningar från socialförsäkringen. Där föreslogs att socialförsäkringarna, inklusive arbetslöshetsförsäkringen, ska baseras på *tidigare faktiska inkomster* (ibland kallat "historisk SGI"). Tanken med det förslaget är att skapa förutsebarhet genom att ersättningarna baseras på vad man faktiskt har tjänat, istället för att det som nu görs en framåtsyftande prognos – med de osäkerheter och svårigheter det för med sig.

Unionen är mycket positiv till införandet av ett nytt inkomstunderlag, som bygger på vad individen faktiskt har tjänat. Det skulle öka förutsebarheten och stärka kopplingen mellan inkomstbortfall och ersättning. Det behöver dock finnas undantagsbestämmelser för vissa grupper. Till exempel så bör en person som nyligen påbörjat

⁸ Enligt personligt möte med specialist vid Försäkringskassan, mars 2018.

⁹ Riksrevisionen 2018:1.

en tillsvidareanställning kunna få SGI baserad på lönen från det arbetet, även om de historiska inkomsterna är lägre.

I PSFU föreslås också att det nya inkomstunderlaget skulle baseras på e-inkomster registrerade under en ramtid på tolv månader. En förutsättning för ett ändrat inkomstunderlag är därför att arbetsgivare varje månad elektroniskt rapporterar inkomster på individnivå för de anställda. Regeringen har lagt fram en proposition om månadsuppgifter på individnivå, som antagits av riksdagen. Reglerna börjar gälla den 1 januari 2019.

Unionen anser att införandet av månadsvisa inkomstuppgifter på individnivå är ett bra första steg. När inkomsterna från anställning rapporteras in månadsvis blir det lättare att förutse inkomsten som kommer från anställning. Det kan förbättra situationen för kombinatörer men även för andra personer vars inkomster är ojämna eller svåra att förutse. Även egenföretagare med aktiebolag skulle kunna få fördelar av månadsuppgifter, förutsatt att de tar ut tillräckligt med lön i firman.

Varken månadsuppgifter på individnivå eller införandet av så kallad ”historisk SGI” kommer dock innebära några förändringar för egenföretagare med enskild firma, handelsbolag eller kommanditbolag.¹⁰ Däremot ökar det tydligheten och likformigheten i systemet, om SGI beräknas bakåtsyftande för såväl anställda som egenföretagare – oavsett företagsform.

Arbetet med att införa ett nytt inkomstunderlag för socialförsäkringarna och arbetslöshetsförsäkringen, som utgår från tidigare faktiska inkomster, tycks dock dröja. Unionen anser att regeringen bör påskynda det arbetet.

...men förändringar behövs även i närtid

Även om och när dessa förändringar införs så kvarstår problemet att inkomsterna måste vara årligen återkommande eller ha pågått minst sex månader för att räknas med i SGI:n. Unionen vill därför se förändringar på kortare sikt, som innebär att även inkomster från anställningar kortare än sex månader ska kunna ligga till grund för ens SGI, även om de inte är årligen återkommande. På så sätt skulle

¹⁰ Personer som driver enskild firma, handelsbolag eller kommanditbolag tar inte ut lön utan deklarerar sin inkomst i inkomstslaget enskild näringsverksamhet. Därför behöver SGI beräknas på ett annat sätt för denna grupp, en så kallad SGI-B.

tryggheten öka för kombinatorer, men även för många andra grupper på arbetsmarknaden.

Dessutom anser Unionen att Försäkringskassans handläggning behöver förbättras, vilket redogörs för i nästa kapitel. Det bör också ses över om Försäkringskassan i högre utsträckning än idag kan använda sig av preliminära uppgifter, när det gäller bedömningen av SGI-B.

Särskilda regler under firmans uppstartsskede

Att starta företag innebär ett stort risktagande och ofta får man räkna med att det dröjer innan företaget blir lönsamt och genererar tillräckliga inkomster. Många tar under uppstartsskedet ut mycket litet lön, eller ingen lön alls – vilket leder till låg eller ingen SGI och ett svagt skydd från socialförsäkringarna.

En försäkrad som startar ett företag i form av enskild näringsverksamhet eller ett handels- eller kommanditibolag får därför idag under uppbyggnadsskedet en sjukpenninggrundande inkomst som minst motsvarar ”skälig avlöning för liknande arbete för annans räkning”. Med andra ord beräknas SGI:n utifrån en slags schablon av vad anställda i samma bransch tjänar. Under våren 2018 la regeringen en proposition om att motsvarande skyddsregler ska gälla även när det nystartade företaget bedrivs i aktiebolagsform, samt att tiden för uppbyggnadsskedet förlängs från 24 månader till 36 månader.

Detta är något som Unionen länge har efterfrågat. Förändringen är mycket välkommen, då ett bättre försäkringsskydd under uppstartsskedet kan få fler att våga starta eget företag. Då är det inte rimligt att skyddet ser olika ut beroende på företagsform. Det är också välkommet att tiden förlängs.

Det här vill Unionen på lång sikt

- Det bör införas ett nytt inkomstunderlag för socialförsäkringarna som bygger på tidigare faktiska inkomster, istället för framåtblickande prognoser. Ett arbete med att gå mot ett sådant system pågår, men det tar för lång tid. Regeringen bör påskynda detta arbete.
- Detta nya inkomstunderlag bör dock införas på ett sådant sätt att det går att göra undantag och beräkna SGI:n framåtsyftande, i de fall det är mer förmånligt för den enskilde.
- Samtliga inkomster från arbete som en försäkrad har, bör kunna ligga till grund för SGI:n – oberoende av anställningarnas längd och omfattning, eller företagsform.

Det här vill Unionen på kort sikt

- Även inkomster från anställningar kortare än sex månader måste kunna ligga till grund för ens SGI, och inkomsterna ska inte heller behöva vara årligt återkommande.
- Flera år gamla taxeringsuppgifter kan ibland ge en missvisande bild av en företagares framtida inkomster. Det bör därför ses över om Försäkringskassan i högre utsträckning än idag bör kunna använda preliminära underlag vid beräkningarna av SGI.

Försäkringskassans information måste utvecklas

Försäkringskassans organisation

Försäkringskassans handläggning är organiserad utifrån olika livssituationer. Föräldraförmåner hanteras exempelvis inom avdelningen för barn och familj. När en egenföretagare eller kombinator ska få sin SGI fastställd, lämnas ärendet dock över till en särskild enhet som hanterar utredningskrävande SGI-ärenden.

Egenföretagare har en egen telefonlinje till Försäkringskassans kundservice och det finns även riktad information till egenföretagare på hemsidan. Ändå upplever många egenföretagare och kombinatorer att det är svårt att få klara besked från Försäkringskassan. Unionen erfar att det inte är ovanligt att egenföretagare och kombinatorer slussas runt mellan olika handläggare – som i värsta fall kan ge motstridiga besked. Därför behöver Försäkringskassan ytterligare förbättra sin information och service till egenföretagare och kombinatorer.

Informationen behöver utvecklas

Riksrevisionen har konstaterat att det finns en obalans när det gäller tillgänglighet till verktyg på Försäkringskassans hemsida och informationen som ges till anställda, jämfört med den information som ges till egenföretagare och kombinatorer.¹¹ Egenföretagare med enskild firma och kombinatorer, kan inte med hjälp av informationen på hemsidan ta reda på vad de har för sjukpenninggrundande inkomst.

Eftersom både egenföretagares och kombinatorers ärenden är betydligt mer komplicerade än anställdas, bör Försäkringskassan ändra sina arbetssätt och rutiner, så att dessa grupper direkt kommer i kontakt med de specialiserade handläggarna. En person som varvar och kombinerar anställningar med företagande, har idag ingen självklar ingång till Försäkringskassan, då hen kanske varken identifierar sig som egenföretagare eller anställd. Försäkringskassan måste bli bättre på att fånga upp denna grupp, så att de får rätt information från början.

¹¹ Riksrevisionen (2018).

Målgruppsanpassa info om föräldraledighet

Inför en stundande föräldraledighet är det många egenföretagare som har svårt att orientera sig och förstå hur föräldraförsäkringen kan användas. Kanske vill man även under föräldraledigheten arbeta ett fåtal timmar per vecka, för att hålla företaget vid liv. Regelverket ger goda möjligheter att göra just detta, men systemet är komplext och det kan vara svåröverskådligt för den enskilde att förstå vilka möjligheter som finns. Därför behöver Försäkringskassan fortsätta utveckla och målgruppsanpassa sin information till egenföretagare, vad gäller föräldraledighet. (Mer om detta under rubriken ”Öka möjligheterna för egenföretagare att vabba”).

Det här vill Unionen

- Både egenföretagare och kombinatörer behöver direkt få komma i kontakt med kvalificerade handläggare, som är specialiserade på utredningskrävande ärenden och kan ge rätt vägledning.
- Försäkringskassan bör ytterligare förbättra och målgruppsanpassa informationen om möjligheterna att vara föräldraledig som egenföretagare, samt hur det går att kombinera föräldraledighet med eget företagande.

Minskad självrisk i sjukförsäkringen

Svårare att vara sjuk som egenföretagare

Som egenföretagare är det oftast inte lika lätt att sjukskriva sig som det är för anställda. Ingen annan finns ju där och kan ta vid och hoppa in i ens ställe, om man drabbas av sjukdom under en vecka där man har flera inbokade åtaganden. Men att vara egenföretagare innebär dock per definition ett visst mått av risktagande. Att det många gånger är svårare att sjukskriva sig som egenföretagare är en utmaning som inte kan lösas av försäkringssystemen i sig.

Sju karensdagar för den med enskild firma

Vad gäller själva sjukförsäkringen som sådan, finns det dock fortfarande en regel där egenföretagarnas villkor skiljer sig från anställdas, och det gäller karenstiden, det vill säga den tid som man inte får ersättning för vid sjukdom. För anställda gäller en karensdag. För egenföretagare som driver enskild firma eller handelsbolag finns det idag en möjlighet att välja karenstid. Förvald karenstid är sju dagar, om inga ändringar görs, men det går även att välja kortare eller längre karens (1 dag, eller 14, 30, 60 eller 90 dagar).

Den valda karenstiden påverkar sjukförsäkringsavgiften: avgifterna är lägre, ju fler karensdagar som väljs. Däremot blir ju förstås självrisken högre, ju fler karensdagar som väljs.

Dessa regler har sett lite olika ut över tid: ibland har en karensdag gällt för alla med enskild firma, ibland sju dagar.¹² De nuvarande reglerna infördes år 2013 och innebär att sju dagars karens är det förvalda alternativet, men att det går att välja både kortare och längre karenstid om man själv aktivt ansöker om det. För att välja den kortaste karenstiden, det vill säga en dag, krävs dock att den försäkrade är yngre än 55 år.

¹² Före år 2010 hade egenföretagare möjlighet att anmäla en karenstid i sjukförsäkringen på tre eller 30 dagar. Den som inte valt karenstid omfattades av en karensdag. År 2010-2012 var den grundläggande karenstiden i sjukförsäkringen för egenföretagare sju dagar, men med möjlighet att välja en längre karenstid om 14, 30, 60 eller 90 dagar. År 2013 infördes en möjlighet att även välja en dags karens.

Införandet av den nuvarande karenstiden på sju dagar motiverades i hög grad av att man då får en lägre sjukförsäkringsavgift, vilket kan vara positivt då många egenföretagare upplever att de har sämre möjligheter än anställda att faktiskt sjukskriva sig då de är sjuka. Införandet av en karensdag som valmöjlighet, motiverades främst genom att ge försäkrade möjlighet till en lägre självrisk.¹³

En karensdag borde vara det förvalda alternativet

Det är Unionens uppfattning att de gällande avgiftsskillnaderna beroende på vilket antal karensdagar egenföretagaren väljer är så pass små att de inte motsvarar skillnaderna i risk mellan de olika karenstiderna. Att exempelvis byta från det förvalda sju karensdagar till en karensdag, kan innebära en kostnadsökning på några hundralappar årligen. Det räcker i regel med några få sjukdagar per år, för att den aningen högre kostnaden för att endast ha en karensdag ska ”tjänas in”.¹⁴

Unionen anser att sju eller fler karensdagar är att betrakta som en hög självrisk. Det bör fortsättningsvis vara möjligt att välja längre karenstid, men det förvalda antalet karensdagar bör vara en dag, precis som för anställda. Kostnadsminskningen för den som väljer längre karenstid bör också bli större än vad den är idag.

Ytterligare skäl för att förändra karenstiden så att en dag blir det förvalda läget, är att många inte ens känner till att den förvalda karenstiden är så pass lång som sju dagar, om inga ändringar görs.

Idag är det dessutom inte möjligt att välja den kortaste karenstiden, det vill säga en dag, för personer som fyllt 55 år, vilket framstår som orättvist eftersom det inte finns någon sådan åldersdifferentiering för anställda. Även här vill Unionen se en förändring.

Aktiebolagsägare står för sin egen sjuklön

För dem som är anställda så betalar arbetsgivaren sjuklön under dag 2-14 i ett sjukfall. Därefter kan man få ersättning i form av sjukpenning från Försäkringskassan. Egenföretagare med aktiebolag har – precis som anställda – därför möjlighet att få sjukpenning från Försäkringskassan först från och med dag 15. Det innebär att de måste ta ut sjuklön från sitt eget aktiebolag under de första två veckornas

¹³ Karenstid för egenföretagare, m.m. Dnr S2012/1653/SF

¹⁴ För en egenföretagare med 7 dagars karens ökar egenavgifterna med 0,38 procent av årsinkomsten från företaget, vid byte till en karensdag.

sjukdom, och alltså stå för kostnaden själv. Unionen anser att det bör utredas om den självrisk som egenföretagare med aktiebolag i praktiken har är rimlig i förhållande till den sjukpenningavgift i arbetsgivaravgifterna som de betalar. Om inte så bör utredningen föreslå ändringar antingen i storleken på avgiften eller i självrisken.

Det här vill Unionen

- En karensdag bör vara det förvalda antalet karensdagar för alla egenföretagare med enskild firma, precis som för anställda, istället för nuvarande sju dagar.
- Även egenföretagare som fyllt 55 år bör kunna ha en karensdag. Det är inte möjligt idag.
- Det bör fortsatt gå att välja en längre karenstid för den som vill, men kostnadsminskningen bör då vara större än vad den är idag.
- Egenföretagare med aktiebolag står för sina egna sjuklönekostnader de första 14 dagarna. Regeringen bör utreda om denna höga självrisk är rimlig givet storleken på den sjukpenningavgift som dessa personer betalar. Om inte så bör utredningen föreslå antingen lägre avgift eller lägre självrisk.

Gör det enklare för egenföretagare att vabba

Unionen vill se ett mer jämställt uttag av föräldrapenning

Föräldraförsäkringen är den enda socialförsäkring där ett högt nyttjande ses som något positivt. På senare år har ett flertal reformer sjösatts, som ett led i att öka framförallt mäns användande av föräldraförsäkringen. Även Unionen vill se ett mer jämställt uttag av föräldrapenning, och som ett led i detta anser vi att föräldraförsäkringen bör tredelas med en öronmärkt del per vårdnadshavare (i de fall det finns två vårdnadshavare), och en del att fritt fördela emellan sig.

Studier pekar på att egenföretagare i genomsnitt tar ut färre dagar med föräldrapenning än anställda.¹⁵ Dessa skillnader förekommer dock framförallt bland män. Kvinnliga företagare är föräldralediga ungefär lika länge som anställda kvinnor.¹⁶

Svårare att vara helt föräldraledig som egenföretagare...

Som företagare kan en längre tids ledighet få långtgående konsekvenser för företagets fortlevnad. Om kundkontakter inte upprätthålls under föräldraledigheten finns en risk att man går miste om inkomster även långt efter att ledigheten avslutats. Många företagare väljer därför – mer eller mindre frivilligt – att kombinera ledighet med arbete i firman. Föräldraförsäkringens utformning ger utrymme för en relativt stor flexibilitet kring detta.

... men föräldraförsäkringen ger stora möjligheter

Föräldrapenning kan lämnas som hel, tre fjärdedels, halv, en fjärdedels eller en åttondels dag (på sjukpenningnivå). Det går också att ta ut olika många dagar per vecka. Det går med andra ord att vara föräldraledig under delar av dagar och arbeta i firman någon eller några timmar per dag, eller genom att vara föräldraledig några heldagar i veckan och arbeta några heldagar. Det är mycket positivt att föräldraförsäkringen är så pass flexibel och att dessa möjligheter finns, inte minst för egenföretagare som på så sätt lättare kan kombinera ledig-

¹⁵ SOU 2014:74 och Anxo & Eriksson 2015.

¹⁶ Riksrevisionen 2018:1

het med arbete i firman. En del ser kanske rent av tiden som föräldraledig som en chans att starta företag och testa en affärsidé i liten skala. Unionen anser att dessa möjligheter bör värnas, även om fler dagar öronmärks för respektive vårdnadshavare.

Unionen erfar dock att många egenföretagare är osäkra på vad som gäller kring föräldraledighet, och är rädda för att göra fel. Det finns därför all anledning för Försäkringskassan att anpassa sin information och handläggning bättre till denna grupp och informera om de möjligheter som regelverket ger.

Egenföretagare vabbar mer sällan än anställda

Studier visar att även den tillfälliga föräldrapenningen (populärt kallad VAB) nyttjas i mindre utsträckning av egenföretagare än av anställda. I föräldrapar där den ena är egenföretagare och den andra är anställd är det vanligtvis föräldern med anställning som tar ut tillfällig föräldrapenning.¹⁷ Det är förståeligt. Dels kan det vara svårare att avstå från arbete för att stanna hemma med sjuka barn, när man driver egen firma. Dels kan det många gånger vara så administrativt krävande att ansöka om tillfällig föräldrapenning och få sin SGI beräknad – särskilt för kombinatorer – att man helt enkelt inte tycker det är värt besväret.

Enkelt att anmäla VAB – men SGI måste ändå utredas

Egentligen är det mycket enkelt att anmäla och ansöka om VAB. Det går i regel att göra med ett fåtal klick via Försäkringskassans hemsida eller app. Men för att kunna få ut ersättning vid VAB måste Försäkringskassan först fastställa en sjukpenninggrundande inkomst. Det har tidigare i den här rapporten redogjorts för att just fastställande av SGI är betydligt mer administrativt krävande för egenföretagare och kombinatorer, än vad det är för anställda med fast månadslön.

Vid ansökan om tillfällig föräldrapenning ska inkomst av anställning, alternativt inkomst från näringsverksamhet, uppges. För en anställd med tillsvidaretjänst är detta enkelt: man uppger i princip sin månadslön, multiplicerat med 12. (Vid behov begär Försäkringskassan sedan in underlag som styrker detta). För den som driver enskild firma, handelsbolag eller kommanditbolag ska det uppges ”det resultat som den försäkrade räknar med att verksamheten ska ge det närmsta året”, vilket inte är lika självklart. Om man utöver

¹⁷ Inspektionen för socialförsäkringen 2012.

det egna företaget dessutom har inkomster från en eller flera anställningar, blir ansökan om ersättning genast mer komplicerad. Unionens erfarenhet är att speciellt kombinatorer ofta hamnar i kläm vid ansökan om VAB, då det inte är självklart vilken inkomst som egentligen är försäkrad, från en dag till en annan.

Efter att den försäkrade själv har ansökt om VAB, behöver Försäkringskassan starta en utredning för att fastställa SGI (om sådan inte redan är fastställd), och inhämta alla underlag som behövs för detta.

Mycket administration för att få ut max 750 kronor!

För en egenföretagare som vabbar sällan och kanske därmed inte redan har någon SGI fastställd, kan denna process framstå som omständlig, för att få ut ersättning för en enda dags VAB – där den maximala nettoersättningen är cirka 750 kronor per dag, år 2018.¹⁸ Som egenföretagare är ju varje timme man kan fakturera värdefull! Detta kan medföra att många egenföretagare och kombinatorer inte ens bemödar sig om att ansöka om VAB, trots att de har precis samma rätt att vabba som anställda har.

Går det att införa en enklare VAB för egenföretagare?

Unionen anser att det är väldigt viktigt för de allmänna socialförsäkringarnas legitimitet att alla har samma förutsättningar att nyttja dem. Mot bakgrund av det som just beskrivits kring VAB, ser vi det därför som mycket angeläget att underlätta för egenföretagare och kombinatorer att vabba.

Vid en längre tids föräldraledighet rör det sig ju om stora summor och ens försörjning för en lång tid framöver. Då kan det anses befogat att det krävs en del administration för att fastställa SGI för egenföretagare och kombinatorer. (Dessutom är det en process som trots allt blivit mycket enklare, sedan Försäkringskassan fick direktåtkomst till uppgifter från Skatteverket.¹⁹)

Men vid enstaka dagars VAB anser Unionen att det bör gå att hitta en enklare lösning. Regeringen bör därför utreda hur man kan utforma en VAB-ersättning som bygger på en schablonberäkning. Den ska kunna användas av personer som har utredningskrävande SGI när det handlar om ett fåtal VAB-dagar. Ersättningen skulle till

¹⁸ Vid tillfällig föräldrapenning (VAB) ersätts omkring 80 procent av inkomsten, upp till ett tak som motsvarar 7,5 prisbasbelopp. Detta motsvarar år 2018 inkomster på upp till 28 000 kronor i månaden.

¹⁹ Personligt möte med specialist på Försäkringskassan, mars 2018.

exempel kunna beräknas på liknande sätt som idag görs för egenföretagare under firmans uppstartsskede. För att undvika felaktigt utnyttjande och felaktiga utbetalningar är det rimligt att denna ”snabb-VAB” begränsas till ett visst antal dagar per år. Vid mer omfattande behov av VAB bör en SGI fastställas på ordinarie sätt.

Det här vill Unionen

- Regeringen bör utreda om det går att införa en slags VAB för egenföretagare och kombinatorer, som bygger på en förenklad SGI-beräkning.
- VAB-ersättningen skulle exempelvis kunna utformas som ett schablonbelopp som betalas ut max ett visst antal dagar per år, för personer med utredningskrävande SGI. SGI:n skulle exempelvis kunna beräknas på liknande sätt som idag görs för egenföretagare under uppbyggnadsskedet. Efter ett visst antal utbetalda dagar bör SGI-beräkningen dock göras på sedvanligt sätt.

Från arbetskrav till inkomstkrav i a-kassan

Arbetslöshetsförsäkringen och dess regelverk har – precis som övriga socialförsäkringar – utformats i en tid då normen på arbetsmarknaden var fasta tillsvidareanställningar. Idag ser verkligheten annorlunda ut och inte minst många unga varvar och kombinerar olika typer av anställningar och inkomster. Resultatet har blivit att många egenföretagare och kombinatorer har ett dåligt eller obefintligt ekonomiskt skydd vid arbetslöshet.

Allt färre täcks av arbetslöshetsförsäkringen

Andelen arbetslösa som täcks av arbetslöshetsförsäkringen har generellt sett sjunkit dramatiskt under det senaste decenniet. 2007 var det 64 procent av de arbetslösa som fick arbetslöshetsersättning – 2016 var det bara 37 procent av de arbetslösa.²⁰

Minskningen har flera orsaker. En är att arbetslösa idag oftare har svag förankring på arbetsmarknaden och därmed inte har arbetat i tillräckligt stor utsträckning för att vara berättigade till arbetslöshetsersättning. En annan orsak är att det har blivit vanligare med andra typer av anställningsformer och arbetsupplägg, som det med dagens regler är svårt att få arbetslöshetsersättning för. En tredje orsak är de skärpningar av regelverket som genomfördes 2006–2007 och som innebar att det blev svårare att kvalificera sig för att få arbetslöshetsersättning.

Unionen anser att det är nödvändigt att arbetslöshetsförsäkringen ses över och moderniseras. Fler egenföretagare och kombinatorer måste omfattas av arbetslöshetsförsäkringen. De regler som gäller egenföretagare och kombinatorer behöver också bli betydligt enklare och mer transparenta och skillnaderna i ekonomiskt skydd minska mellan personer med olika typer av arbetsinkomster.

Från arbetskrav till inkomstkrav

En förändring som på sikt är nödvändig för att få till ett enklare regelverk är att gå från dagens fokus på hur många timmar en individ måste ha arbetat för att få tillgång till försäkringen (och detaljerade

²⁰ Kommittédirektiv 2018:8: En ny arbetslöshetsförsäkring för fler, grundad på inkomster

regler för hur många timmar per vecka och månad som personen måste arbeta), till att i stället fokusera på hur stora inkomster från arbete som personen har haft. Det är rimligt eftersom det är inkomsterna som försäkras och det skulle förenkla särskilt för kombinatörer, vars olika inkomster då enkelt kan räknas samman.

För att en sådan förändring ska kunna ske behöver Skatteverket få tillgång till månadsuppgifter över vilka arbetsinkomster som arbetsgivare och företag har betalat ut till varje individ. Ett sådant system med uppgifter på individnivå planeras att införas i Sverige från och med januari 2019.

Bra att frågan utreds – men det riskerar ta för lång tid

Det är därför glädjande att regeringen har tillsatt en utredning som ska ge förslag till en ”ny effektivare arbetslöshetsförsäkring för fler, grundad på inkomster”, som det står i kommittédirektiven (Dir 2018:8). Det är också positivt att det i utredningsdirektiven särskilt nämns att omotiverade skillnader i arbetslöshetsförsäkring mellan egenföretagare, kombinatörer, uppdragstagare och anställda bör utjämnas.

Uppdraget ska dock redovisas först den 31 januari 2020. Efter att utredningens förslag lagts fram behöver de sannolikt remitteras och eventuella lagförslag beredas, vilket innebär att förändringar till följd av utredningen kan komma till stånd först om uppskattningsvis tre år eller mer.

Unionen är därför orolig att förändringar som gör att fler egenföretagare och kombinatörer omfattas av försäkringen och får en rimlig ersättning kommer att dröja alltför lång tid. Det är därför viktigt att nuvarande och kommande regering inte tar denna utredning som inteckning för att inte göra några förändringar alls de närmsta åren för att förbättra tillgången till arbetslöshetsförsäkringen för egenföretagare och kombinatörer.

I nästa kapitel lyfter vi därför fram förändringar som vi anser borde gå att genomföra snabbare. Det handlar dels om ändringar i dagens regler som behövs under en övergångsperiod, innan ett nytt inkomstbaserat system förhoppningsvis kan komma på plats. Men det handlar också om regeländringar som behövs oavsett om utbetalningen beror på antalet arbetade timmar eller på storleken på inkomsten och som också borde gå att införa utan att vänta in den pågående utredningen.

Det här vill Unionen på lång sikt

- Arbetslöshetsförsäkringen bör på sikt baseras på ett inkomstkrav istället för ett arbetskrav och kvalificeringen till arbetslöshetsförsäkringen alltså kopplas till hur stor inkomst du haft. Det skulle förenkla särskilt för kombi-natörer. En sådan förändring kommer dock att ta tid.

Nödvändiga förändringar i det tidsbaserade systemet

Det kommer att ta tid att få på plats en arbetslöshetsersättning där kvalifikationskraven baseras på inkomst istället för arbetad tid. Unionen anser att det behövs förändringar – här och nu – i det befintliga arbetstidsbaserade systemet, för att i närtid kunna ge fler egenföretagare ett rimligt skydd vid arbetslöshet.

Ett mer flexibelt arbetsvillkor behövs

Unionen anser att det är viktigt att fler omfattas av arbetslöshetsförsäkringen. Därför behöver kvalificeringsreglerna mjukas upp något, tills ett inkomstbaserat system är infört, för att göra att åtminstone något fler egenföretagare och kombinatörer har rätt till ersättning. Det betyder alltså att gränserna för hur många timmar man behöver ha arbetat per vecka och månad behöver bli något mer flexibla.

Idag gäller att en arbetssökande behöver ha nått upp till minst 80 arbetade timmar/månad i minst 6 månader under en period av 12 månader innan arbetslösheten för att omfattas av försäkringen. Man måste dessutom ha arbetat minst halvtid varje enskild månad. Det finns också en alternativregel, där den sökande behöver ha haft förvärvsarbete i minst 480 timmar under en sammanhängande tid av 6 kalendermånader och utfört arbetet under minst 50 timmar under var och en av dessa månader.

För egenföretagare och kombinatörer kan ersättningarna variera betydligt över tid. Därför behövs det ökad flexibilitet när det gäller beräkningen av arbetsvillkoret. Vi anser att antalet timmar man behöver ha arbetat för att uppfylla arbetsvillkorets huvudregel bör sänkas, till vad som gällde innan år 2007. Då var det tillräckligt att arbeta 70 timmar per månad under minst 6 månader under en period av 12 månader innan arbetslösheten. Alternativt kunde den sökande uppfylla villkoret genom att ha haft förvärvsarbete i minst 450 timmar under en sammanhängande tid av 6 kalendermånader och utfört arbetet under minst 45 timmar under var och en av dessa månader. En sådan ändring skulle inte bara gälla för företagare, utan även för anställda.

Senaste inkomsterna bör utgöra grund för a-kasseersättning

En förändring som Unionen anser behövs är att företagare och kombinatorer måste kunna få sin a-kasseersättning beräknad utifrån de senaste inkomstnivåerna i företaget och inte bara det senaste taxeringsbeskedet.

Företagare som under en period haft låga arbetsinkomster från företaget men som sen fått i gång bolaget och haft goda inkomster, för att i ett senare skede bli arbetslösa, kan idag hamna i kläm. När storleken på a-kasseersättningen ska beräknas så baseras den på det senaste skattebesked som finns när ersättningsbeslutet tas.

Eftersom det är betydande eftersläpning på skattebeskeden så skapar det problem för företagare som under just den perioden haft låga inkomster från verksamheten. Det har Unionen fått erfara när våra medlemmar hamnat i kläm. Vår erfarenhet från dessa rättsprocesser är att det behövs en lagändring för att a-kasseersättningen ska kunna baseras på högre inkomster som egenföretagaren har haft efter det senaste skattebeskedet.

I ett längre perspektiv kommer frågan att delvis lösas med hjälp av månadsrapportering av arbetsinkomster. Det gäller i alla fall för personer med aktiebolag. Det är däremot oklart om inkomstuppgifter på månadsbasis kommer hjälpa personer med enskild firma.

Unionen anser att det måste vara möjligt att om man kan visa att man haft högre inkomster från företaget än vad som finns i de officiella uppgifterna bör dessa högre inkomster utgöra underlag för beslutet om vilken a-kassa som betalas ut. Unionen vill att regeringen snabbtreda hur en sådan lagändring bör se ut.

Det här vill Unionen

- Arbetsvillkoret i arbetslöshetsförsäkringen behöver förändras, så att fler egenföretagare och kombinatorer omfattas av försäkringen. Det bör krävas färre arbetade timmar per månad än idag för att uppfylla arbetsvillkoret.
- Senaste inkomsterna ska kunna ligga till grund för storleken på a-kasseersättningen. Därför bör det införas en möjlighet att ompröva beslutet om a-kasseersättningens storlek när det senaste skattebeskedet är missvisande för inkomsterna.

Bättre a-kasseskydd för egenföretagare

Det är idag inte helt lätt att få arbetslöshetsersättning om du driver eget företag. För personer som är egenföretagare på heltid ligger svårigheten i att företaget måste läggas vilande eller läggas ner för att företagaren ska kunna få ut sin arbetslöshetsersättning. För dem som nyligen startat sitt företag kan ett problem vara att inkomsterna inledningsvis är låga, vilket riskerar att ge låg arbetslöshetsersättning.

Bättre skydd för nyblivna företagare

I arbetslöshetsförsäkringen finns idag en skyddsregel för personer som nyligen startat företag. Den innebär att personer som tidigare haft en anställning, och som lägger ned sitt företag inom 24 månader från att företaget startades, kan få räkna arbetslöshetsersättningen utifrån inkomsten i den tidigare anställningen istället för den i företaget (om det är förmånligare för den enskilde).

Unionen anser att den här möjligheten bör förlängas till att gälla om företaget läggs ned inom 36 månader från att företaget startades. Det innebär att tidsgränsen för hur länge man får behålla den tidigare inkomsten som ersättningsgrundande blir densamma som i sjukförsäkringen, vilket vi anser är rimligt. Det tar också tid att se om ett företag är ekonomiskt bärkraftigt och en ändrad regel kan få fler att våga testa att starta företag. Denna ändring behövs oavsett om försäkringen baseras på arbets- eller inkomstkraav.

Se över vilande-reglerna för egenföretagare

Heltidsföretagare som inte längre kan försörja sig på sitt företagande behöver lägga företaget vilande eller lägga ner företaget helt för att få arbetslöshetsersättning. Inte heller andra personer, som närstående eller affärspartners, får arbeta i bolaget om egenföretagaren ska kunna få a-kassa.

Det kan i praktiken få olyckliga konsekvenser. Dels gör det att vissa egenföretagare väljer bort att ta ut arbetslöshetsersättning trots att de har rätt till sådan, eftersom de inte vill att företaget läggs vilande. Reglerna kan också göra att företaget läggs ner trots att andra personer hade kunnat driva vissa delar av verksamheten vidare och att jobb därmed går förlorade. Samtidigt bör arbetslöshetsförsäkringen inte användas som en utfyllnad när uppdrag i företaget sinar och medan man letar nya uppdrag. Det är med andra ord en balansgång.

Unionen anser att vilandereglerna behöver utredas, med syftet att se om det går att skapa ett något mer flexibelt regelverk än idag.

En aspekt som bör utredas är med vilka intervall man ska kunna lägga företaget vilande och få a-kassa. Om företagaren lägger företaget vilande för att få a-kassa och senare tar upp företaget igen, så kan företagaren idag tidigast lägga företaget vilande igen för att få a-kassa efter fem år. Om personen behöver a-kassa innan så går det att få, men då måste man lägga ner företaget helt. Vi anser att fem år är en för lång period och att vilandereglerna behöver ses över, och att det åtminstone bör gå att lägga företaget vilande igen efter tre år. Det skulle göra att färre företagare behöver lägga ner sitt företag för att få a-kasseersättning.

Skillnader i a-kassskydd beroende på företagsform

Det verkar inte spela så stor roll för möjligheterna att få a-kassa om personen driver ett aktiebolag eller egen firma. Den skillnad som i dag finns är att de med enskild firma omfattas av särskilda regler kring vad som utgör ersättningsgrundande inkomst, vilket aktiebolagsägare i dagsläget inte gör.

Det som i övrigt spelar roll för storleken på din a-kasseersättning (utöver de som beskrevs i förra avsnittet) är hur stor lön som du plockar ut ur bolaget. Här finns det regler som skiljer sig åt mellan egen firma och aktiebolag och som på olika sätt skapar incitament att hålla ner hur mycket lön man tar ut för att minska skatten. Det viktiga, oavsett företagsform, är att egenföretagaren om det är möjligt tar ut lön upp till taket i arbetslöshetsförsäkringen.

Det här vill Unionen

- Nyblivna företagare ska kunna behålla sin ersättningsgrundande inkomst från tidigare anställning i 36 månader i stället för som idag i 24 månader. Det ger ökad trygghet för dem som väljer ta steget från en anställning till eget företag.
- Regeringen bör utreda de så kallade vilande-reglerna för egenföretagare, och se hur arbetslöshetsförsäkringen kan bli något mer tillgänglig för egenföretagare. Idag gäller att om du fått a-kassa och lagt ditt företag vilande, och sedan startar upp verksamheten igen, så kan du lägga företaget vilande och få a-kassa igen tidigast efter fem år. Det är en alltför lång tidsperiod, som bör kortas till åtminstone tre år.

Gör snåriga regler för kombinatorer mer flexibla

För dem som både driver eget och jobbar som anställd är reglerna i arbetslöshetsförsäkringen snåriga och oflexibla. Vi föreslår ett antal förändringar, för att fler egenföretagare och kombinatorer ska kunna få en rimlig arbetslöshetsersättning och för att fler ska kunna driva vidare sina företag samtidigt som de får a-kasseersättning på deltid. Flera av dessa ändringar behövs även om och när försäkringen kommer grundas på inkomst istället för arbetad tid.

För kombinatorer finns idag två regelverk att förhålla sig till: regler för dem som har en heltidsanställning och som driver företag vid sidan om (så kallad bisyssla), och regler för dem som är anställda på deltid och samtidigt driver eget företag på deltid. Dessa regler avgör om kombinatören har rätt till a-kasseersättning och samtidigt får driva sin företagsverksamhet vidare, samt i vilken mån ersättningen minskas på grund av de inkomster man har i företaget.

Ändra i reglerna för bisyssla

Dagens a-kasseregler ger möjlighet att kombinera heltidsarbete med företagande och fortfarande få full ersättning, om inkomsterna klassas som bisyssla och denna bisyssla har bedrivits i mer än tolv månader. Idag får man som högst tjäna cirka 2200 kronor i månaden om företagandet ska kunna räknas som en bisyssla. Tjänar man mer än det så minskar dagpenningen med det överskjutande beloppet.

Har inkomsterna från det egna företaget funnits kortare tid än tolv månader måste man däremot lägga ner företaget för att få full ersättning, eller så minskas arbetslöshetsersättningen. Unionen anser att det bör utredas om tidsgränsen kan minskas, till exempel till sex månader. Det ökar möjligheterna för den enskilde att behålla en egen verksamhet under arbetslösheten och fortfarande få full ersättning. Gränsen har även tidigare varit sex månader, men ändrades 2007.

Gör a-kasseregler för deltidsföretagare mer flexibla

Den andra uppsättningen regler gäller för personer som kombinerar deltidsanställning i viss omfattning med ett begränsat engagemang i ett företag. Poängen med reglerna är att man kan få ersättning för sin förlorade deltidsanställning, utan att behöva lägga företaget vilande eller lägga ner företaget. Reglerna är dock snåriga och

Unionen har erfarenhet av medlemmar som hamnat mellan stolarna.

För att kunna behålla sitt företag aktivt och samtidigt få a-kassa, får personen inte jobba för få timmar som anställd, men inte heller för många. Anställningen måste motsvara 17 timmar eller mer i veckan, men får inte vara en heltidsanställning. I företaget får man max arbeta 10 timmar i veckan. Deltidsanställningen och arbetet i näringsverksamheten måste dessutom ha bedrivits parallellt under minst sex månader innan arbetslösheten för att regeln för kombinatorer ska gälla.

Tolkningen av dessa regler har visat sig vara strikt, och personer som jobbat heltid som anställd under en viss period, men i snitt jobbat deltid, har inte omfattats av reglerna. Det har inneburit att dessa personer har behövt lägga ner sitt företag eller lägga det vilande för att få a-kassa, även om a-kasseersättningen inte motsvarar heltidsersättning. Vill personen kunna fortsätta driva sin verksamhet på deltid måste man säga nej till att få arbetslöshetsersättning.

Det här är inte rimligt. Unionen anser att reglerna måste bli mer flexibla, så att fler kombinatorer kan behålla sitt företag aktivt samtidigt som de får a-kassa på deltid. Unionen anser därför att det behöver genomföras förändringar i den aktuella förordningen.

Det här vill Unionen

- Fler som driver företag som bisyssla ska kunna ha kvar företaget och få full arbetslöshetsersättning. Reglerna bör ändras så att heltidsanställda som driver företag vid sidan om sin anställning behöver ha bedrivit sidoverksamheten i sex månader för att kunna få ut full a-kassa, istället för tolv månader som gäller idag.
- Reglerna för dem som driver företag på deltid och blir arbetslösa på deltid behöver bli mer flexibla, så att fler kan behålla sitt företag aktivt och samtidigt få ersättning från a-kassan på deltid.

Referenser

Anxo, D., Ericson, T. (2015). *Self-employment and parental leave*. Small Business Economics. 45. 751-770.

Betänkande av Månadsuppgiftsutredningen: *Månadsuppgifter – snabbt och enkelt*. SOU 2011:40.

Forskningsrapport till Delegationen för jämställdhet i arbetslivet: *Jämställdhet i socialförsäkringen?* SOU 2014:74.

Inspektionen för socialförsäkringen (2012): *Sjukfrånvaro och vård av barn bland företagare. En analys av utvecklingen under 2000-talet*. ISF 2012:8.

Karenstid för egenföretagare, m.m. Dnr S2012/1653/SF.

Parlamentariska socialförsäkringsutredningen, slutbetänkande del1: *Mer trygghet och bättre försäkring*. SOU 2015:21.

Riksrevisionen (2018): *Fastställande av föräldrapenning för egenföretagare*. RiR 2018:1.

Socialförsäkringarna och arbetslöshetsförsäkringen utformades i en tid då fast anställning var normen. Idag ser arbetsmarknaden annorlunda ut. Allt fler driver egen firma, och det även vanligt att kombinera eget företagande med anställning.

Unionen organiserar närmare 10 000 egenföretagare. Vi vill att alla våra medlemmar ska ha lika goda förutsättningar att få ut ersättning vid sjukdom, föräldraledighet och arbetslöshet. Våra gemensamma trygghetssystem måste vara pålitliga och välfungerande för alla som arbetar – oavsett om de är anställda, driver eget företag eller både och. Så är inte fallet idag.

I den här rapporten kommer Unionen därför med flera konkreta politiska förslag på hur trygghetssystemen kan förbättras för egenföretagare och kombinatörer.

Du som är tjänsteman på en arbetsplats i den privata sektorn kan vara medlem i Unionen. En stor del av Unionens medlemmar har högskoleutbildning och många är chefer. Utöver våra yrkesverksamma medlemmar välkomnar Unionen även egenföretagare och studenter. Unionen är Sveriges största fackförbund med 650 000 medlemmar. Vår vision är att skapa trygghet, framgång och glädje i arbetslivet.